

این مقاله
به سفارش حرم مطهر
امام رضا علیه السلام نگاشته شده و
در سایت رضوان علم به آدرس
<http://razavi.aqr.ir/>
موجود می باشد.

تجملات در خانه

نسرين كخها

دانش آموخته سطح ۳ مدرسه علمیه اسلام شناسی حضرت زهرا سلام الله علیه

چکیده

موضوع این مقاله بررسی جایگاه تجملات در خانه با نظر به سبک زندگی دینی می باشد. از آنجا که گرایش به زیبای ها، امری طبیعی و فطری است و در مکتب اسلام از جایگاه ویژه ای برخوردار است، هر انسانی می تواند در جهت سیر تکاملی خود از پاک ترین و زیباترین نعمت های آفرینش برخوردار باشد. با توجه به آموزه های دینی و سیره ائمه علیهم السلام، شناخت مبانی و شاخصه های تجمل گرایی تأثیر بسزایی در رشد و کمال انسان دارد.

پژوهش حاضر با هدف بررسی آموزه های اخلاقی پیرامون تجمل گرایی فراهم آمده تا علاوه بر شناخت صحیح از ابعاد مختلف آن، جامعه را در بهره مندی از نعمت های الهی برای رشد و کمال یابی و نیز بهبود سبک زندگی یاری سازد. لذا در این نوشتار پس از بررسی تجمل گرایی، ابعاد و ریشه های آن به تبیین مصادیق، پیامدها و ارائه راهکار پرداخته می شود.

واژگان کلیدی: تجمل، تجمل گرایی، اسلام، سبک زندگی، تشریفات، مصرف زدگی

طرح مسأله

تجمل گرایی و تمایل به زندگی های تشریفاتی و پر زرق و برق، از جمله آسیب هایی

است که آثار ناگواری را برای زندگی فردی و اجتماعی شهروندان رقم زده است. تجمل به معنای زیور بستن، آذین کردن، خود آراستن، مال و اثاثیه گرانبها داشتن، خود آرای، جاه و جلال، خدم و حشم و ... آمده که جمع آن تجملات است. (فرهنگ فارسی، معین، ج ۱، ص ۱۰۳۲) همچنین به آنچه که موجب نشان دادن شأن و شکوه و زیبایی باشد، تجمل گویند. (لغت نامه دهخدا، دهخدا، ج ۱۴ ص ۲۳۰) استاد شهید مطهری نیز در معنای تجمل قائل است که تجمل همان خود را زیباکردن است. (تعلیم و تربیت در اسلام، مطهری، ص ۷۳) تجمل گرایی در دیدگاه عرف، به معنای روی آوری بیش از حد به مادیات و گردآوری اشیا و لوازم غیر ضروری و دل بستن به آنهاست، به گونه ای که این عمل، برای انسانها به هدف تبدیل شود. این نوع تجمل گرایی نه تنها سفارش نشده است؛ بلکه به دلیل گرفتار شدن مسلمانان در دام اسراف نکوهش نیز شده است.

تجمل به معنای صحیح آن امری است که اسلام در حد متعارف به آن توجه داشته و شاخص هایی را برای آن مشخص ساخته که اگر فردی از این شاخص ها تخطی نماید گناهکار محسوب می شود.

باز شناسی تجمل گرایی مثبت از اسراف و تبذیر یکی از موارد فراموش شده در ارائه سبک زندگی اسلامی است. با این حال سوال مهم و اساسی این است که آیا آن چه که زنان خانه دار در بکار بردن وسایل منزل انجام می دهند مطابق با سیره عملی معصومین علیهم السلام است؟

هدف از این نوشتار، بررسی مفهوم تجمل گرایی منفی، عوامل آن، پی آمدها و ارائه راهکار در این زمینه می باشد.

باز شناسی تجمل گرایی مثبت از اسراف و تبذیر یکی از موارد فراموش شده در زندگی امروزی است.

پیش فرض اساسی این است که اسلام استفاده از زینت و زیبایی های طبیعت و اسباب و لوازم مناسب و ... را نه تنها اجازه داده بلکه به آن توصیه و سفارش نموده است.

بنابراین استفاده از زینت و زیبایی اگر در حد اعتدال باشد هیچ اشکالی ندارد، آنچه نکوهش شده افراط در این زمینه و روی آوردن به تجمل گرایی می باشد. منابع و تحقیقاتی در رابطه با این موضوع وجود دارد که از آن جمله می توان به کتاب نقش زینت و تجمل در سبک زندگی اسلامی نوشته مهدی عارفی جو و کتاب معیارهای زندگی نوشته محمود اکبری و ... اشاره کرد. لکن به نظر می رسد کمتر به ارائه راهکارهای عملی در جهت از بین بردن آسیب های آن در جامعه اشاره شده باشد. اینک به جاست تا از خطرات تجمل سخن به میان آوریم و از هشدارهای دین در این راه بهره جوییم.

اسلام استفاده از زینت و زیبایی های طبیعت و اسباب و لوازم مناسب و ... را نه تنها اجازه داده بلکه به آن توصیه و سفارش نموده است.

تجمل گرایی و افراط در آن

اسلام در عین حال که به زندگی دنیایی انسان توجه دارد و خداوند متعال وسایل رفاه و آسایش او را در دنیا فراهم آورده است، مسلمانان را به عدم افراط و تفریط در این زمینه فرا خوانده و به زندگی معتدل و دور از تجمل دعوت می کند.

آفرینش زیبایی ها در جهان هستی خود دلیل برای این است که خالق زیبایی ها آن را دوست دارد.

علامه طباطبایی صاحب تفسیر المیزان می فرمایند: خداوند زینت های زیادی را برای انسان حلال شمرده است؛ زیرا اگر انسان در دنیا به طور انفرادی زندگی می کرد هرگز محتاج به زینتی که خود را با آن بیاراید نمی شد، بلکه اصلاً بخاطرش خطور نمی کرد که چنین چیزی لازم و ضروری است، ولیکن از آنجا که زندگیش جز بطور اجتماعی ممکن نیست، و زندگی اجتماعی هم قهراً محتاج به اراده و کراهت، حب و بغض، رضا و امثال آن است از این جهت خواه و ناخواه به قیافه و شکل هایی بر می خورد که یکی را دوست دارد

و از یکی بدش می آید لذا معلم غیبی از ماورای فطرتش به او الهام کرد تا به اصلاح مفاسد خود بپردازد و معایب خود را بر طرف ساخته، خود را زینت دهد. (تفسیرالمیزان، طباطبایی، ج ۸، ص ۱۰۰)

لذا در سبک زندگی اسلامی، استفاده کردن از لوازم منزل، لباس های زیبا و متناسب، به کاربردن انواع عطرها و امثال آن نه تنها مجاز شمرده شده بلکه به آن توصیه و سفارش شده است، در همین زمینه امام جعفر صادق علیه السلام نیز فرموده است: خداوند زیبایی و خودآرایی را دوست دارد و بینوایی و قیافه فقرآلود را ناخوش می دارد. [۱] (بحارالانوار، مجلسی، ج ۷۶، ص ۱۴۱)

این تعبیر که خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد، اشاره به این حقیقت دارد که اگر استفاده از هرگونه زیبایی ها ممنوع بود، خداوند آنها را نمی آفرید، آفرینش زیبایی ها در جهان هستی خود دلیل برای این است که خالق زیبایی ها آن را دوست دارد. لذا پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه وآله و سلم می فرماید: خداوند متعال زیباست و زیبایی را دوست دارد و خواستار آن است که اثر نعمت خود را در بنده اش ببیند. [۲] (کافی، کلینی، ج ۶، ص ۴۳۸)

افراط در تجمل گرایی به شکل یک بیماری روانی و ناهنجاری رفتاری است.

لکن بسیاری از مردم در جریان زندگی، راه افراط را در پیش می گیرند و به بهانه های گوناگون رو به تجمل پرستی می آورند، بنابراین افراط در تجمل گرایی است نکوهش شده و آسیب های زیادی به ساختار اقتصاد جامعه وارد می سازد، چون تجمل گرایی موجب می شود تا افراد از صرفه جویی و قناعت طبع بیرون روند و با از میان بردن ثروت و هدر دادن آن، گردش درست اقتصاد را مختل نمایند؟ و منجر به گرفتار شدن انسان در دام ناسپاسی و کفران نعمت گردد و نعمت های الهی را تباه سازد.

کسانی که دچار تجمل گرایی هستند، با توجه به مُد روز عمل می کنند و گرفتار بیماری مد گرایی هستند، اینان با چشم و هم چشمی هر از گاهی وسایل خانه از تلویزیون، فرش،

یخچال، ماشین، لباسشویی و مانند آن را به سمساری می دهند تا وسایل جدید تهیه کنند، این در حالی است که این وسایل سالم هستند و هیچ مشکلی ندارند بلکه تنها به سبب آنکه چیدمان منزل تغییر یافته یا رنگ های وسایل با هم سازگاری ندارند، از دور خارج می شوند.

در برخی موارد نیز مشاهده می شود به قدری در خرید افراط می کنند که منزل آن ها مملو از وسایل اضافی می شود. امام صادق علیه السلام در این زمینه می فرمایند: رختخوابی برای مرد و رختخوابی برای خانواده اش و رختخوابی برای میهمانش و رختخواب اضافی از آن شیطان است [۳] (بحارالانوار، مجلسی، ج ۱، ص ۸۳)

وسایل زندگی باید به گونه ای باشد که اسراف بر آن صدق نکند و مراد از رختخواب چهارم که حضرت می فرمایند برای شیطان است، این که اضافه بر حد نیاز باشد. به هر حال روش اسلام در این مورد، روش موزون و معتدلی است که نه جمود دارد و تمایلات زیبا پسندی روح انسان را در هم می کوبد، و نه بر اعمال تجمل پرستان صحنه می گذارد.

اسلام روش موزون و معتدلی است که نه جمود دارد و تمایلات زیبا پسندی روح انسان را درهم می کوبد و نه بر اعمال تجمل پرستان صحنه می گذارد.

عوامل تجمل گرایی منفی

تجمل گرایی در زبان بزرگان دینی مورد مذمت و نکوهش قرار گرفته است. روایتی از امیرالمومنین علی علیه السلام هست که فرمودند: زرق و برق های دنیا عقل های ضعیف را فاسد می کند [۴] جهل، عقده های روانی، چشم و هم چشمی، فقر فکری و فرهنگی از مهم ترین عوامل در تجمل گرایی منفی می باشند. (غرر الحکم، آمدی، ص ۶۵)

الف) فقدان آگاهی

فقدان آگاهی نسبت به موضوع و معیارهای تجمل گرایی سبب می شود بسیاری از افراد ناخواسته گرفتار این انحراف شوند. از این رو امیرمؤمنان حضرت علی علیه السلام سرچشمه زیاده روی ها و کوتاهی ها را جهل آدمی می دانند: «دیده نمی شود نادان مگر

آن که تندرو است یا کندرو [۵]» (نهج البلاغه، فیض الاسلام، حکمت ۶۷)

ب) عقده های روانی

شخص سرخورده برای حفظ شخصیت خود به ابزارهایی همچون لوازم منزل، لباس و ... متوسل می شود که در روانشناسی از آن به عنوان مکانیسم های روانی و یا واکنش های دفاعی یاد می شود. (رشد و تکامل شخصیت، نوری، صص ۴۹-۵۲)

در این نوع واکنش روانی، فرد دچار اختلال، سعی می کند برای سرپوش گذاردن به ناکامی ها و عقده های متراکم خود دست به عملی بزند که او را در اجتماع مطرح کند

اسراف، ریخت و پاش و تجمل گرایی غیرمعمول را می توان از موارد خود نمایی به شمار آورد. لذا در حدیث نبوی، کسی را که ساختمانی از روی ریا و سمعه بسازد، تهدید به عذاب الهی فرمودند. شخصی پرسید: چه گونه بنایی با این وصف ساخته می شود؟ حضرت فرمودند: بدین صورت که برای بزرگی فروختن به همسایگان و فخر فروشی به برادران دینی بیش از حد لازم برای خود ساختمان بسازد. (وسائل الشیعه، حرعاملی، ج ۳، باب ۲۵)

ج) چشم و هم چشمی و هوا پرستی

عبارت چشم و هم چشمی به معنی رقابت و برابری کردن معنا شده است. (فرهنگ فارسی، محمد معین، ذیل واژه چشم) رقابت و برابری کردن باید در جهت کسب برتری باشد نه اینکه در جهت فخر فروشی به اطرافیان باشد. چشم و هم چشمی نوعی گرایش تجمل پرستانه را در میان افراد جامعه گسترش می دهد. این عمل درآمدهای اضافی را که می بایست به بازسازی اقتصادی برسد، به سوی تجمل گرایی، خرید لوازم اضافی و انواع تجملات سوق می دهد نفس آدمی در جستجوی لذت های مادی سیری ناپذیر است. از این رو قرآن کریم پیروی از هوای نفس را زمینه ساز افراط و زیاده روی می داند. «و از آن کسی که قلبش را از یاد خدا غافل ساختیم اطاعت مکن آنها که پیروی هوای نفس کردند و کارهایشان افراطی است» [۶] (کهف، ۲۸)

هواپرستی نیز در اکثر موارد موجبات گرایش به تجمل و تفاخر را فراهم می کند، چرا که از خود نمایی لذت برده و انواع تجملات را مایهٔ مباهات برای خود می داند.

هواپرستی در اکثر موارد موجبات گرایش به تجمل و تفاخر را فراهم می کند.

د) تربیت غلط خانواده

خانواده ای که افراد بزرگسال و تأثیرگذار، خود اهل ریخت و پاش و تجمل پرستی بوده و نسبت به این مسأله هیچ گونه حساسیتی نشان نمی دهند، نمی توان انتظار پرورش فرزندان را داشت که از این فساد اخلاقی به دور باشند. بنابراین آنها نیز به دنبال تجملات می روند؛ زیرا گمان می کنند که کمال در تجمل گرایی و مصرف بی رویه و ریخت و پاش است.

پیامدهای تجمل گرایی منفی

تباه شدن دین، بحران اقتصادی، بی هویتی، همه و همه از اثرات سوء گرایش به تجملات است. بخشی از بیماری های روحی روانی که امروزه بسیاری به آن مبتلا شده اند، ناشی از تجمل گرایی است.

بسیاری از کارشناسان امور اجتماعی معتقدند که آفت تجمل گرایی و تشریفات که ناشی از چشم و هم چشمی و رقابت نادرست است، دلیل بسیاری از تنش های اجتماعی و اختلافات خانوادگی است. تجمل گرایی سبب می شود فرد بیش تر از آنچه تولید می کند، مصرف نماید. بدین ترتیب، در سطح وسیع تر، جامعه ای که در راه تجمل طلبی گام نهاده است، جامعه ای مصرف زده خواهد شد؛ یعنی با مصرف شدن بیش تر منابع و امکانات آن، دیگر در تولید و سرمایه گذاری قدرت کافی نخواهد داشت.

تجمل گرایی، زمینه را برای انجام بسیاری از گناهان مانند: غرور، حسد، طمع، شهوت پرستی و کینه توزی آماده می سازد. خدای متعال می فرماید: همانا بدانید که زندگانی

دنیا بازیچه و سرگرمی کودکانه است و آرایش، تفاخر، خودستایی با یکدیگر و حرص افزودن بر مال و فرزندان است ... دنیا جز متاع فریب و غرور چیزی نیست [۷] (حدید: ۲۰)

پرداختن به تجملات، زمینه های پیدایش فقر را فراهم می آورد. در یک زندگی اقتصادی و سالم، درآمد شخص یا جامعه از هزینه آن کمتر نیست و یا دست کم با آن برابر است.

تجمل گرایی، زمینه را برای انجام بسیاری از گناهان مانند: غرور، حسد، طمع، شهوت پرستی و کینه توزی آماده می سازد.

تبدیل باورها و ارزش های دینی و مذهبی به ضد ارزش و از بین رفتن رفاه و آرامش حقیقی افراد، از دیگر پیامدهای تجمل گرایی است که خسارت های بسیاری همچون تزلزل در نظام خانوادگی و روابط اجتماعی را به همراه دارد. فرد تجمل گرا همیشه در پی مُد و تهیه امکانات و وسایلی است که از تازگی برخوردار باشند.

همچنین از نظر اجتماعی، فرد تجمل گرا افزون بر مشکلات روحی و روانی که خود بدان گرفتار است، دیگران را نیز به میدان رقابت بیهوده برای افزایش مصرف گرایی می کشاند و جامعه را دچار کشمکش ها و تضاد درونی و اخلاقی می کند. صفات زشتی همچون: حسد، کینه، طمع، و خشم در منش، گفتار و کردار آنان تأثیر می گذارد و روابط خانوادگی و اجتماعی آنان را به پرخاشگری، آشوب و اختلاف تبدیل می سازد.

غفلت یکی دیگر از پیامدهای تجمل گرایی است که انسان را از هستی بخش خود جدا و به امور پست و حقیر سرگرم و وابسته می کند. انسان با جامعه تجمل گرا به دلیل دل سپردن به سرگرمی های ساختگی و روزانه زندگی مادی، از مبدأ و مقصد خود غافل می شود و خدا و آخرت را فراموش می کند.

خداوند در قرآن می فرماید: آنان تنها ظاهری از زندگی دنیا را می دانند و از آخرت بی خبرند. [۸] (روم: ۷)

عذاب دردناک خداوند نیز در فردای قیامت، دامن گیر تجمل پرستان خواهد شد؛ زیرا قیامت، سرای حسابرسی به تک تک اعمال بندگان خدا خواهد بود و در برابر هر عملی

که بندگان انجام داده باشند، ثواب یا عقابی داده خواهد شد.

مصادیق تجمل گرایی نکوهیده و راهکارهای برون رفت از آن

از مصادیق تجمل گرایی می توان به خرید نوت بوک در حالی که مخارج اصلی روی زمین مانده، گرفتن وام برای ارتقاء مدل اتومبیل، تعویض مبلمان، تلویزیون و بقیه لوازم زندگی بدون دلیل منطقی، مخارج سنگین لباس عروس، آرایش و ...، جهیزیه عروس، مجالس پرخرج و مواردی از این قبیل اشاره کرد.

یکی از بهترین راه های رهایی از تجمل گرایی، در سبک زندگی اسلامی تفکر است. تفکر در اینکه خدای سبحان او را برای حرص، اسراف و تجمل آفریده است یا برای بندگی؟

آری چه بسیار انسان های فقیری که ثروتمندند و چه بسیار انسان های پولداری که فقیرانه زندگی می کنند. کسانی که با وجود داشتن یک زندگی کاملاً معمولی احساس ثروتمندی می کنند، آنها در واقع از ملکه ای برخوردارند به نام قناعت. قناعت به معنای صحیح آن حالتی نفسانی است که موجب می شود آدمی به قدر حاجت و ضرورت اکتفا کند و تعدی نکند. آنچه می تواند تجمل گرایی را ابتدا از قلب افراد و سپس از دیواره فرهنگ اجتماع بزدايد، ترویج روحیه قناعت و زندگی در مسیر اقتصاد و میانه روی است.

لکن در این راستا، تغییر الگوی زندگی به عنوان اصلی ترین راه پیشنهاد می شود. ما وقتی دست به تجمل گرایی می زنیم که، در پس ذهنمان شخص خاص یا گروهی را الگو قرار داده باشیم و با تبعیت بی چون و چرا از او زندگی خود را با او بسنجیم. سرمشق گرفتن از سیره اهل بیت علیهم السلام در این زمینه، مانع سقوط است.

با زندگانی اشرافی و مصرفی نمی توان ارزش های انسانی - اسلامی را حفظ کرد.

نتیجه بحث

با زندگانی اشرافی و مصرفی نمی توان ارزش های انسانی - اسلامی را حفظ کرد. در حقیقت، بزرگواری و آزادگی انسان، با تجمل گرایی و زندگی مصرفی داشتن فراهم نمی شود؛ زیرا هر اندازه انسان به تجملات و ظواهر زندگی بیشتر گرایش یابد، آزادی و عزت خود را نیز به سرعت از بین می برد و سرانجام، وابسته و مصرف زده می شود. آدمی هر قدر وابسته و دربند تجملات باشد، به همان اندازه شخصیت انسانی خود را به خطر می اندازد و در واقع، فضیلت های وجودی خود را از یاد می برد و آنها را به خاطر ثروت ناچیز و بی ارزش دنیا از دست می دهد.

در سبک زندگی اسلامی، هر انسانی حق دارد از پاک ترین و زیباترین چیزهای آفرینش برای رسیدن به کمال نهایی برخوردار باشد، لذا استفاده از بهترین امکانات و وسایل زندگی برای تمامی مردم به خصوص زنان خانه دار در حد معقول و متعارف، بدون اشکال است. لکن باید در به کارگیری این لوازم از افراط و تفریط دوری نمایند و وسایل زندگی هم چون تلویزیون، فرش، یخچال و ... تا جایی که مشکل فنی پیدا نکرده اند استفاده نمایند و آنها را سریع از دور خارج نکنند. به ریشه های تجمل گرایی هم چون حسادت، احساس حقارت، تکبر، تفاخر و ... توجه داشته و متوجه عوامل تأثیرگذار در تجمل گرایی منفی همانند: جهل، خودنمایی، چشم و هم چشمی، تربیت غلط خانواده، فساد اخلاقی، فقر فرهنگی باشند و پیامدهای آن را در ذهن مرور ساخته تا زمینه رشد خود و خانواده و در مرتبه بالاتر جامعه را فراهم آورد.

تفکر صحیح، قناعت و تغییر الگوی زندگی بر اساس سیره ائمه علیهم السلام بهترین راهکار در این زمینه می باشند.

پی نوشت ها

[۱] إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْجَمَالَ وَالتَّجْمِيلَ، وَ يَكْرَهُ الْبُؤْسَ وَ التَّبَاؤُسَ (بجارالانوار، ج ۷۶، ص ۱۴۱)

[۲] إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ وَ يُحِبُّ أَنْ يَرَى اثر نعمته علی عبده. (میزان الحکمه،

محمد محمدی ری شهری، ج ۲، ص ۲۴۶۳)

[۳] فِرَاشٌ لِلرَّجُلِ وَ فِرَاشٌ لِأَهْلِهِ وَ فِرَاشٌ لِّضَيْفِهِ وَ فِرَاشٌ لِلشَّيْطَانِ. (بحار الانوار، مجلسی، ج ۱، ص ۸۳)

[۴] زخارف الدنيا تفسد العقول الضعيفه (غرر الحكم، آمدی، ص ۶۵)

[۵] لا يرى الجاهلُ إلا مُفْرِطاً أو مُفْرَطاً (نهج البلاغه، فیض الاسلام، حکمت ۶۷)

[۶] وَ لَا تُطْعَمَنَّ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَ اتَّبَعَهُ هَوَاهُ وَ كَانَ أَمْرُهُ فُرْطاً (كهف، ۲۸)

[۷] انما الحيوه الدنيا لعب و لهو و زينه و تفاخر بينكم و تكاثر في الاموال ... (حديد: ۲۰)

[۸] يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ هُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ (روم: ۷)

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه، فیض الاسلام، علینقی، مرکز نشر آثار فیض الاسلام. بی تا

(۱) بحارالانوار، مجلسی، چاپ دوم، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ ه.ق

(۲) تعلیم و تربیت در اسلام، مرتضی مطهری، صدرا، ۱۳۷۰

(۳) غررالحکم، آمدی، عبدالواحد بن محمد تمیمی، چاپ اول، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶ ه.ش

(۴) فرهنگ فارسی، محمد معین، امیرکبیر، ۱۳۷۱

(۵) کافی، اصول و فروع و روضه، کلینی رازی، محمد، تحقیق علی اکبر غفاری، چاپ چهارم، بیروت، ۱۴۰۱ ه.ق

(۶) مصرف صحیح، راه کارها و آسیب ها از دیدگاه قرآن و حدیث، هاشم زهی حجت، سنبله، ۱۳۷

(۷) مکارم الاخلاق، طبرسی، انتشارات شریف رضی، قم، چاپ چهارم، ۱۴۱۲ ق

(۸) میزان، طباطبایی، محمدحسین، چاپ اول، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۱۷ ه.ق

(۹) میزان الحکمه، محمد محمدی ری شهری، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۳۶۷

(۱۰) وسائل الشیعه، حرعاملی، قم، مؤسسه آل البیت، ۱۴۱۴ ه.ق

